

батон – не тільки *pain long*, але і *baguette de pain*, *плацкарт* – *wagon à banquettes de bois (non rembourrées)* і *wagon de troisième*.

Важливим результатом проведеного нашого дослідження став словник лакун (понад 400 одиниць), в якому містяться переклади назв реалій, які відсутні у «Фразеологічному словнику української мови», він може бути використаний як його доповнення, а також на практичних заняттях з лексики французької мови.

Література

1. Бархударов А.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М., «Международ. отношения», 1975. 240 с.
2. Гак В.Г. Сравнительная типология русского и французского языков. М.: Просвещение, 1983. 286 с.
3. Гуревич А.Я. Средневековая литература и ее современное восприятие: «Текст далекой от нас и во многом чуждой нам культуры нужно сделать доступным нашему восприятию». В кн. «Из истории культуры средних веков и Возрождения», М.: «Наука», 1976. С. 276-314.
4. Кузнецов В.Г. Реалии советской действительности и способы их перевода на французский язык. *ИЯШ*. № 1. 1982. С. 9-13.
5. Муравьев В.Л. Проблемы возникновения этнографических лакун. Влад.: ВГПИ, 1980. 106 с.
6. Муравьев В.Л. Имплицитные лакуны во французском языке: опыт лингвострановедческого словаря для студентов старших курсов (методическая разработка). Влад.: ВГПИ, 1999. 104 с.
7. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М.: Азъ Ltd., 1992. 944 с.
8. Фененко Н.А. Язык реалий и реалии языка. Воронеж, 2001. 139 с.
9. Щерба Л.В., Матусевич М.И. Русско-французский словарь. М.: Рус.яз., 1993. 788 с.
10. Houssa C. Les implicites culturels. *Echos* N 67/1992. P. 101-118.
11. Mounin G. *Linguistique et traduction*. Bruxelles, 1976. 175 p.
12. Vinay J.P., Darbelnet J. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Didier, 1977. 331 p.

Тетяна Крилова, Ольга Зіненко
м. Київ, Україна

Відтворення емотивної лексики у перекладі роману Ш. Бронте «Джейн Ейр»

The article focuses on the problems of literary translation, specifically on translating emotive lexical elements in the novel “Jane Eyre” by Ch. Bronte. Pragmatic adaptation has been determined as a mandatory tool for translation of emotive elements in fiction literature, and translation strategies used for rendering the emotive elements are analyzed. The article carries out the comparison of two translators’ tactics for rendering the

emotive elements in the novel with account for their expressivity and figurativeness.

Key words: emotions, emotivity, lexical emotive means, transformations, national and cultural peculiarities of emotivity, literary translation, pragmatic adaptation

На сьогодні важливим моментом у теорії перекладу є перехід від мікролінгвістичних концепцій, згідно яких перекладацька еквівалентність досягається структурно-формальними та національними відповідностями між текстом-оригіналом та текстом-перекладом, до макролінгвістичних, які враховують взаємодію мовних і позамовних факторів у процесі перекладу, зокрема лінгво-етнокультурних та комунікативно-прагматичних аспектів цього виду діяльності. Чи не найскладнішим у роботі перекладача постає переклад саме художнього тексту, коли комунікативний процес «автор – перекладач – адресат» нашаровується такими компонентами, як осягнення внутрішнього, прихованого смислу, позначеного до того ж ще й національно-культурними рисами [1, с. 118]. Будь-який художній переклад обов'язково несе у собі відбиток індивідуальності перекладача, яка зумовлюється такими чинниками як національний менталітет та картина світу, а також позамовними чинниками, такими як творчий потенціал, готовність до експерименту, художня інтуїція. Рецептор оригінального тексту і рецептор перекладу мають, як правило, відмінний мовний досвід, різну етнічну ментальність та різні фонові знання. Тому, досягнення комунікативної мети в перекладі вимагає так званої «прагматичної адаптації» з урахуванням особливостей мови, ментальності і фонових знань рецептора перекладу. Крім того, на переклад також впливають певні об'єктивні чинники, до яких можна віднести панування літературних, у тому числі і фольклорних взірців, масові споживацькі настрої, літературні традиції, які формувалися протягом поколінь. Тому переклади одного й того самого твору різними перекладачами демонструють істотні відмінності у застосуванні адаптивних стратегій і тактик перекладу, різні підходи до визначення домінантних рис індивідуального стилю автора, а також суб'єктивне розуміння специфіки цільової аудиторії.

Метою статті є показати, наскільки важливим є урахування саме культурологічного і комунікативно-прагматичного аспектів при перекладі художніх текстів. Для ілюстрації скористаємося перекладом емотивної лексики в романі Ш. Бронте «Джейн Ейр». Матеріалами для дослідження слугували два переклади даного роману українською

мовою – переклад Петра Соколовського, виданий у 1971 році, та переклад Олени Ломакіної, виданий у 2018 році.

Емоційна сфера людини, що є однією з пріоритетних проблем антропології, є об'єктом вивчення багатьох наук, зокрема лінгвістики. Це зумовлено антропологічною спрямованістю мовознавчих студій і прийняттям того факту, що емоції активно впливають на процес функціонування особистості. Проблема адекватного відтворення емотивного змісту тексту в перекладі знаходить своє відображення у працях таких видатних перекладознавців як В.Н. Комісаров, Я.Й. Рецкер, В.І. Шаховський. Зростаючий інтерес сучасної лінгвістичної науки до вивчення концептуальних мовних явищ, виявлення та систематизації засобів мовної репрезентації емоційних концептів зумовлює актуальність теми. До того ж проблема національно-культурної специфіки вираження емотивності ще недостатньо висвітлена в українському перекладознавстві. У тексті емоційність трансформується в лінгвістичну категорію емотивності. Емотивність – це емоційність у мовному значенні, тобто чуттєва оцінка об'єкту, вираження мовними або мовленнєвими засобами відчуттів або переживань людини. В емоційній комунікації на перший план виходить вираження емоційних станів співрозмовників, а в емотивній комунікації, навпаки, саме за рахунок мовних засобів викликається певний емоційний стан у слухачів [2, с. 294]. Емотивність має категоріальний статус на різних рівнях мовної системи та в мовленні: на фонологічному – проявляється в інтонації (одне й те саме слово можна вимовити із вираженням любові, погрози, гніву, тощо); лексичному – проявляється в існуванні лексем, назв емоцій, специфічної експресивної лексики та лексики, що описує емоції; на рівні речення – проявляється в існуванні емотивних (експресивних) структур, на рівні тексту – проявляється в структурно-семантичній організації висловлень, існуванні специфічних емотивних одиниць тексту, лінгвостилістичної виразності [3, с. 280]. Існує багато джерел емотивності тексту, які трактуються вченими по-різному. З одного боку, основним джерелом емотивності тексту є емотивні мовні засоби, з іншого – його зміст [4, с. 277]. За В.І. Шаховським, емотивність визначається як лексична категорія, він класифікує лексичні емотивні одиниці на такі, що описують, називають і виражають емоції. Тобто від першої групи слів, що вже самі по собі у своїй семантиці крім понятійно-предметної співвіднесеності несуть експресивно-емоційний заряд (*to explode, charming, desperately*) треба відрізнити слова-номінації емоцій (*fright, anger, surprise*), і слова, що безпосередньо виражають самі емоції і вольові спонукання (вигуки). [5, с. 258]. В.І. Шаховський називає лексичну одиницю, головна

функція якої полягає у вираженні емоції мовця, емотивом. У своїй семантичній структурі емотиви обов'язково містять емоційний компонент. В залежності від типу емотивної семантики, вони поділяються на афективи, в яких емотивна семантика складає єдиний зміст семантики слова (*Ah! Gee! Why!*), та конотативи, в яких емотивні семи супроводжують основне логіко-предметне значення: (*rascal, rogue, scamp*). Ці обидві групи лексики є емотивними як у мові, так і у мовленні [6, с. 182]. Науковець також виділяє три типи емотивності слова (власне емотивність, емотивність як одна з реалізації семантики слова і контекстуальна емотивність). Вони співпадають з рівнями емотивності, зокрема перший рівень – емотивне значення, яке виступає основним, ядерним компонентом семантики, другий – виражається конотацією як компонентом значення слова, третій – реалізації в тексті виявляє приховану конотацію слова [7, с. 27]. Емотивно маркована лексика у художніх текстах має на меті викликати певний перлокутивний ефект у адресата. Такі емоційно марковані або емотивні засоби відіграють значну роль, оскільки забезпечують розуміння читачем внутрішнього світу персонажів, тобто сприяють розкриттю творчого задуму автора .

Емоції універсальні. У зв'язку з цим виділяються універсальні емотивні смисли в лексичній семантиці. Разом з тим структура емотивної лексики не збігається в різних мовах, має національну специфіку. В. Гумбольдт стверджує, що лексика емоцій у різних культурах має свої типологічні характеристики: емоції соціально та культурно детерміновані, оскільки мова є засобом відображення почуттів та думок народу, який розмовляє цією мовою. Форма кожної мови тісно пов'язана з духовними задатками народу, який нею розмовляє, і є неповторним індивідуальним утворенням [9, с. 55]. Порівняльний аналіз концептосфер різних етносів свідчить про особливості національно-специфічної свідомості людини, відбиті на вербальному рівні подібності та відмінності мисленнєвої діяльності народу, специфіку його ментального світу, національного характеру [10, с. 244].

Особливості психічного феномену емоцій, а також специфіка їхнього вираження в контексті конкретної культури створюють труднощі під час перекладу. Перед перекладачем постає проблема, як зберегти національно-культурну специфіку позначення емоцій у мові оригіналу та водночас бути зрозумілим для реципієнтів – носіїв культури мови перекладу [11]. Перекладач як професіонал має не просто донести до іншомовного реципієнта певну фактологічну інформацію, а викликати у нього емоції, максимально наближені до

тих, які оригінал даного висловлювання або текстового уривку викликає у носія вихідного мови. Таким чином, для адекватності перекладу художніх текстів з англійської мови на українську необхідно правильно зрозуміти та трактувати комунікативний намір автора і відтворити оригінал, знайшовши в мові перекладу такі мовні засоби, що матимуть той самий ефект, що і в джерельній мові, тобто викликати таку ж реакцію в українського реципієнта, яку англійський текст викликає в англійського читача. В такому разі прагматична адаптація перекладу є необхідною умовою для відтворення комунікативної мети і досягнення очікуваного впливу на читача. Якщо цього не зробити, то текст буде сприйматися як чужорідний і комунікативна мета не буде досягнута. У художньому творі емоційно-експресивна лексика використовується як потужний інструмент маніпулювання увагою та/або емоціями читача, отже її адекватна передача є складним завданням. Основною невідповідністю, яка може виявитися при аналізі відтворення такої лексики у тексті перекладу, є заниження або завищення ступеня експресивності лексичних одиниць та, як наслідок, заниження або завищення загального емоційного фону твору. Говорячи про переклад художнього тексту, В.Н. Комісаров пропонує чотири види прагматичної адаптації: 1) введення додаткової уточнюючої інформації; 2) опущення відомої реципієнту інформації; 3) відхилення від оригіналу тексту (переклад не того, що було сказано, а наміри чи результат); 4) рішення «екстраперекладного надзавдання» – порушення та повна зміна оригінального тексту. [12, с. 134-135]. Деякі випадки зазначених адаптацій зустрічаємо в аналізованому романі Ш. Бронте.

У нашому дослідженні характерною є завищення ступеня експресивності лексичних одиниць та, як наслідок, завищення загального емоційного фону твору у перекладі, яке пояснюється різними моделями поведінки українців та англійців, що ґрунтується на національно-культурних особливостях. У дослідженому тексті оригіналу зустрічаємо більшість прикладів стриманості, самовладання, що є вагомими достоїнствами жителів Англії, тоді як представники українського етносу схильні до більш емоційного вираження своїх думок. Як свідчать більшість прикладів вибірки, перекладачі П. Соколовський та О. Ломакіна добирають відповідники для посилення експресивності.

Так, наприклад, у оригіналі тексту художнього твору автор використовує слово *terrible*, що є досить стриманим за своїм значенням, в той час як трансформовані при перекладі засоби *вмерла б з жаху* та *смертельний жах* набувають значно більшої інтенсивності:

This idea, consolatory in theory, I felt would be terrible if realized [14, с. 16]. – *Я вмерла б з жаху, якби почувла слова розради від духа* [12, с.

30]. – Така перспектива могла здаватися втішною, але сама ідея її втілення **наганяла на мене смертельний жах** [13, с. 19].

Оскільки головна героїня роману «Джейн Ейр» є одночасно і діючою особою і оповідачем, та розповідає про те, за чим спостерігає, що переживає сама, є фігурою світу, який зображений в творі, характерною рисою репрезентації її емоційного стану в романі є домінуючий дескриптивний компонент. Джейн Ейр описує свої почуття «з середини», сама називає їх. Таким чином, зрозуміло, що лексика емоцій є важливим засобом внутрішнього мовлення, яке передає емоційний стан героїні.

Іншим прикладом посилення експресивності, характерної для українського перекладу, є наступне речення, в якому Джейн дає волю емоціям і говорить пані Рід все, що про неї думає. П. Соколовський за допомогою конкретизації надає фразі *I have no feelings* більшого емоційного навантаження, тоді як О. Ломакіна використовує більш подібний до оригіналу відповідник, але додаючи для підсилення частку *хоч*:

You think I have no feelings, and that I can do without one bit of love or kindness [14, с. 39]. – **Гадаєте, я черства, запекла і можу жити без любові та ласки** [12, с. 50]? – **Ви думаєте те, що я не маю почуттів і що мені не потрібна хоч крихітка любові і теплоти** [13, с. 42]?

Ми можемо спостерігати, що перекладачі користуються такими метафоричними виразами, які з-за частого вживання стали звичайним набором виразних засобів у загальній скарбниці української мови:

Miss Abbot turned to divest a stout leg of the necessary ligature. This preparation for bonds, and the additional ignominy it inferred, took a little of the excitement out of me [14, с. 11]. – **Міс Еббот почала стягати підв'язку з товстої ноги. Ці приготування до ще одної принизливої покари привели мене до тями** [12, с. 26]. – **Міс Ебот відвернулася, щоб зняти пов'язку з дебілої ноги. Це приготування й нове приниження, що очікувало б на мене потім, децю остудили мій запал** [13, с. 14].

У англійському тексті емоції часто передаються прикметниками у складі складного іменного присудку, які є досить неекспресивним способом вираження емоцій. В перекладі з метою посилення експресивності вони зазвичай трансформуються в дієслова, дуже часто у складі метафоричних виразів, як наприклад у нижченаведеному реченні, лексема *jealous* відтворюється в двох перекладах з різним емотивним значенням. У перекладі П. Соколовського спостерігаємо нейтральний відповідник *ревнувати*, проте О. Ломакіна обрала метафоричну фразу *грязли ревности*, що має значно більше емоційне

навантаження. Тобто перекладач використала прийоми заміни та додавання, аби підсилити вплив на реципієнта:

But I was not jealous: or very rarely [14, с. 214]. – Проте я не ревнувала [12, с. 195]. – Проте мене не гризли ревності – принаймі дуже рідко [13, с. 209].

When I heard this, I was beginning to feel a strange chill and failing at the heart [14, с. 188]. – Коли я це чула, мене обсипало морозом, і серце завмирало в грудях [12, с. 173]. – Почувши це, я відчула, як у мене дивно холодне й ниє серце [13, с. 182].

Поява додаткових лексем пов'язується тут з мовленнєвими нормами мови перекладу. Це зумовлено головним чином розбіжностями в лексико-граматичних системах двох мов, відмінностями їхніх стилістичних норм, правил синтагматичної сполучуваності лексем. У тому чи іншому контексті лексема може актуалізувати імпліцитні смисли, пов'язані з національно-культурними конотаціями. Крім того, для підсилення перлокутивного ефекту, і одночасно з метою дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують у культурі мови перекладу, перекладачі іноді вдаються до граматичної трансформації перестановки, коли емотивний компонент в українському реченні переміщається у другу частину речення:

I felt glad as the road shortened before me [14, с. 285]. – З кожним кроком уперед мені ставало радісніше на душі [12, с. 251]. – У міру того як мій шлях до Торнфілда скорочувався, я відчувала все більшу радість [13, с. 273].

Оскільки переклад емотивної лексики становить особливу задачу, то часто перекладачеві для посилення експресивності доводиться використовувати прийом експресивної конкретизації. У наступному прикладі бачимо, що для адекватної передачі авторської оцінки О. Ломакіна застосувала вищезазначений прийом разом з додаванням і переклала лексему *sorrow*, використовуючи фразу *гнітюча печаль*, надаючи висловлюванню вищого рівня експресивної забарвленості. П. Соколовський обрав переклад за допомогою прямого відповідника *смуток*:

They both tried to appear as usual; but the sorrow they had to struggle against was one that could not be entirely conquered or concealed [14, с. 420]. – Вони силкувалися приховати свій смуток, однак його не можна було ані приховати, ані подолати [12, с. 364]. – Вони намагалися вдавати, що все як зазвичай, проте ніщо не могло ані до пуття побороти, ані приховати їхню гнітючу печаль [13, с. 401].

Такі відхилення з боку перекладача можуть бути як свідомими, продиктованими бажанням перекладача допомогти читачу точніше

зрозуміти ситуацію, стан або характер персонажа, так і несвідомими, внаслідок суб'єктивного характеру сприйняття оригінального тексту.

Переклади наступного речення також відрізняються рівнем експресивності, оскільки П. Соколовський інтерпретує метафори *to cut a feeling, sting a passion* за допомогою відповідників з меншим емотивним навантаженням, передаючи зміст нейтрально і конкретизуючи зміст поняття, а О. Ломакіна при перекладі підсилює експресивність висловлюваннями *зачепити за живе, спалахнути гнівом*, вдаючись до прийому смислового розвитку:

Nothing to cut a feeling or sting a passion [14, с. 351]? – *Нічого такого, що б мене образило або розгнівало* [12, с. 305]? – *Нічого б, що зачепило мене за живе чи змусило спалахнути гнівом* [13, с. 335]?

Отже, переклад емотивно-забарвленої лексики вимагає підбору еквівалентів, здатних досягнути певного прагматичного ефекту та передати повну палітру емоцій, зважаючи на особливості психічного феномену емоцій, а також специфіку їхнього вираження в контексті конкретної культури. Аналіз перекладів свідчить про наявність в них відхилень від тексту оригіналу, які зумовлюються вимогами прагматичної адаптації при її здатності зберегти авторську комунікативну інтенцію.

Література

1. Мирошниченко В.В. Художній переклад – вічний двигун міжкультурної комунікації. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки*. Суми: Видавництво СумДУ, 2001. № 5 (26). С. 117-121.
2. Шидловська В.О. Поняття емоції, емоційності та емотивності у сучасній лінгвістиці. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/16477>.
3. Чайковська Є.Ю. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2010. С. 279-287.
4. Свідер І.А. Основні особливості емотивного тексту. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 33. С. 275-278.
5. Степанюк М.П. Лексичні та лексико-стилістичні засоби вираження емоцій у романах Ш. Бронте та Е. Бронте. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2014. Вип. 692-693. С. 258-260.
6. Мац І.І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації (на матеріалі англійської мови). *Вісник Житомирського педагогічного університету*. Житомир: Вид-во ЖДПУ ім. І. Франка, 2003. Вип. 11. С. 181-183.
7. Водяха А.А. Емоціональна картина мира: реалізація емоціонального кода. *Acta Linguistica*. 2007. № 2. С. 25-33.
8. Шахновська І.І., Кондратьєва О.В. Відтворення англійської емоційно маркованої лексики українською мовою (на матеріалі українських перекладів англійської драми). *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика*: зб. наук. праць. Київ: Аграр Медіа Груп, 2015. С. 330-334.
9. Цинтар Н.В.

Аналіз культурної специфіки емотивності в міждисциплінарній парадигмі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 34. Т. 2. С. 55-58. **10.** Чернова А.А. Лексичні засоби вираження емоційних концептів у сучасному іспанському художньому дискурсі. *Проблема семантики слова, речення та тексту*. 2014. Вип. 33. С. 241-251. **11.** Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. [для ин-тов и фак. иностр. яз.] М.: Высш. шк., 1990. 253 с. **12.** Бронте Ш. Джейн Эйр. Пер. з англ. П. Соколовський; передмова Т. Денисова. Київ: Дніпро, 1971. 461 с. **13.** Бронте Ш. Джейн Эйр. Пер. з англ. Олени Ломакіної. Київ: Знання, 2018. 511 с. **14.** Bronte Ch. Jane Eyre. Penguin Books, 1994. 447 p.

Жанна Манкевич, Виктория Дроздик
г. Барановичи, Республика Беларусь

Опора на внутреннюю форму артикля при определении значения существительного (на материале английского языка)

The article reveals the author's vision of how to teach English grammar. The main idea is that, firstly, students should be taught the essence of a grammar phenomenon; they are supposed to understand the inner form of it. This methodological idea is considered on the basis of the grammatical theme "The Article". It is illustrated how students learn the meaning of articles with the help of an educational dialogue and problem tables, then build microgrammar rules and use them in practice. The teacher only directs their activity. This approach helps students to guess the meaning of countable and uncountable nouns and consequently be a success in oral speech and translation.

Key words: a foreign language, grammar, article, inner form, educational dialogue, problem tables, translation.

Продуктом профессиональной деятельности переводчика, как ожидается, является текст, грамотно оформленный с точки зрения норм определенного языка и точности содержания. Неверная интерпретация аудиально или визуально воспринятой информации может стать причиной конфликта, и не только личного характера. Ошибка переводчика вполне способна вызвать недоразумения в экономической, политической и других сферах отношений между людьми. История знала, знает и, к сожалению, еще узнает немало подобных примеров. Такой своеобразный *antistatus quo* никогда не устраивал ни теоретиков, ни практиков межкультурной коммуникации, стимулируя поиск приемов оптимизации процесса обучения